

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

УДК: 159.923

Андреева Ярослава Федорівна

Кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3954-2731>

Литовченко Ніна Федорівна

Кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та практичної психології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, м. Ніжин (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7358-070X>

Анотація. Стаття присвячена теоретичному аналізу й емпіричному дослідженню проблеми специфічності прояву конфліктності в старшому юнацькому віці на етапі професійного навчання. Аналізується процес професійного становлення особистості, внутрішньо особистісні суперечності, які виникають в ході професіоналізації, кризові періоди названого етапу. Предметом емпіричного аналізу стала специфічність конфліктної поведінки студентської молоді в ситуаціях навчальної діяльності. Згідно із припущенням, особливість організації сучасного навчального процесу, а саме, кредитно модульна система навчання, може виступати в якості зовнішнього чинника, який провокує виникнення міжособистісного конфлікту в студентських групах і вибір відповідної стратегії конфліктної поведінки. Порівняльний аналіз отриманих результатів із контрольною групою дозволив проаналізувати поведінкову стратегію, її наслідки для особистості і групової взаємодії.

Ключові слова: професійне становлення, міжособистісний конфлікт, стратегія поведінки.

Постановка проблеми. Конфлікти в старшому юнацькому віці – це конфлікти до-рослішання і розвитку, які здійснюють знач-ний вплив на процес формування і становлен-ня особистості, міжособистісні стосунки і процес професійного навчання. Особливим різновидом юнацьких конфліктів є конфлікти в площині професійного становлення особис-тості. Названі конфлікти можемо визначати як прояв кризи професійного становлення особистості на відповідному етапі професіо-налізації. Актуальність теми даного дослі-дження обумовлена недостатньою розробле-ністю проблеми професійного розвитку осо-бистості в період навчання у закладі вищої освіти, а також необхідністю визначення пси-хологічних особливостей криз професійного становлення, факторів, що детермінують їх розвиток, зміни особистісних структур, які відбуваються в процесі переживання і прожи-вання даної кризи. Осмислення названої про-блеми, теоретичний аналіз і емпіричні дослі-дження повинні стати основою для створення і впровадження в практику системи психоло-гічної допомоги особистості в подоланні кри-зи професійного становлення.

Аналіз останніх досліджень і публі-кацій. Вітчизняна і закордонна психологічна наука досліджує процес професійного розвит-ку в межах різних теоретичних напрямків. Процес професійного розвитку досліджується у зв'язку із онтогенетичним шляхом людини, проблемою життєвого шляху і самовизначен-

ням, особистісними якостями людини і вимо-гами обраної професії, проблемою становлен-ня професійної ідентичності, свідомості і са-мосвідомості та ін. Можемо констатувати на-явність різних теорій професіоналізації осо-бистості, але обмежена кількість результатів емпіричних досліджень професійного розвит-ку, а конкретно, суперечностей, які виника-ють в процесі професіоналізації, професійних криз на різних етапах професійного станов-лення, дозволяють говорити про недостатню розробленість психологічної теорії.

Аналіз досліджень даної проблематики дозволяє виокремити наступні напрямки вітчизняних і закордонних психологічних дослі-джень процесу професійного розвитку особи-стості: традиційні дослідження проблем про-фесійного розвитку як професійного станов-лення, формування професіоналізму і профе-сіоналізації суб'єкта діяльності, професійне самовизначення (D. E. Super, Д. Тидеман, И. С. Кон, И. М. Кондаков, М. А. Котик, О. Хара, Є. А. Клімов, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна, та ін); дослідження специфічно-сті відбування процесу професіоналізації, аналіз періодів регресу, стагнації, дезадапта-ції, деформації та криз (Р. М. Грановска, А. К. Маркова, С. П. Безносков, Є. Є. Сима-нюк, Є. Ф. Зеер, та ін.); дослідження факторів і передумов криз професійного становлення особистості (Т. В. Кудрявцев, В. Ю. Шегурова, А. Г. Амбрумова, К. Н. Поливанова, Н. С. Пряжников, А. Р. Фонарев,

Ю. П. Поваренков, Є. Ф. Зеєр та ін.).

Названі дослідження розкривають специфічність процесу професіоналізації, але стосуються вони, як правило, етапу зрілості. Констатуємо недостатню розробленість на сьогоднішній день проблематики професійного становлення на етапі професійного навчання особистості, який є провідним в процесі подальшого життя особистості.

Мета статті. Дане дослідження спрямоване на аналіз особливостей професіоналізації в період старшого юнацького віку та емпіричний аналіз прояву конфліктності в міжособистісних стосунках у групах студентів.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Професійний розвиток розглядається дослідниками як неперервний, динамічний процес, який детермінується внутрішньою активністю особистості. В цьому процесі виникають внутрішньо-особистісні суперечності, провідними серед яких є суперечності між особистісними особливостями, якостями особистості і об'єктивними вимогами професійної діяльності. Названі суперечності призводять до низки професійних криз. Вищий навчальний заклад є найважливішим етапом освоєння професії, початком професійного становлення. У цей період особистість нерідко переживає кризу ідентичності, що стає основою конфліктності. Періодична зміна стабільних та критичних періодів взаємодії спеціаліста з професією та проходження ним через кризу є необхідними

для переходу на наступну стадію професійного розвитку. Однак ступінь виразності, характер перебігу та наслідки переживання кризи мають сильні варіації.

Варто відзначити, що віковий період, який аналізується в дослідженні, а саме, завершення юнацтва і рання дорослість, характеризується як один із насичених, продуктивних і визначальних подальший вектор розвитку, періодів життя особистості. На цьому етапі завершується загально-соматичний розвиток людини, статеве дозрівання, диференційовані розумові здібності та інтереси. Сформована певна система цінностей, особистісний світогляд, життєва позиція, цілісний образ «я», готовність до самовдосконалення та професійні наміри. Це період активного збагачення психологічного досвіду людини, – відбувається включення особистості у всі види соціальної активності та оволодіння багатьма соціальними ролями. Дві важливі особливості цього віку: налагодження близьких стосунків і створення сім'ї та розбудова образу своєї професійної кар'єри та активне спрямування на досягнення професійного успіху. Нормативні вікові події цього часу наступні: пошук та здобуття власного професійного покликання або постійного місця зайнятості (оптація), професійне навчання і подальша професійна адаптація. На думку Левінсона, молода людина вирішує наступні чотири завдання: пов'язати свої мрії із реальністю, знайти наставника, забезпечити собі кар'єру, налагодити інтимні

стосунки [5].

Таким чином, проблема вибору професії та забезпечення професійної кар'єри, що починається із професійного навчання, визначаються провідними завданнями особистості цього вікового етапу.

Процес професійного становлення особистості, на думку Зеера Є., спрямований на прогресивну зміну, самоудосконалення і самоздійснення, як результат власної професійної діяльності, особистісної активності і впливу соціуму. Становлення обов'язково передбачає потребу у розвитку і саморозвитку, можливість і реальність її задоволення, а також потребу у професійному самозбереженні. Професійне становлення визначається як формування професійної спрямованості, компетентності, інтеграція соціально значущих та професійно важливих якостей, готовність до професійного зростання, пошук оптимальних прийомів якісного і творчого виконання діяльності у відповідності до індивідуально-психологічних властивостей людини [3, с. 194].

Дослідники Зеер Є., Симанюк Є., спираючись на концепцію професійного розвитку особистості і послідовну етапність цього процесу, виділяють низку криз етапу професійного становлення особистості, які визначають як «нетривалі періоди кардинальної перебудови професійної свідомості, діяльності і поведінки особистості, зміну вектору її професійного розвитку, які повинні викликати переорієнтування на нові цілі, корекцію соціально-

професійної позиції, зміну взаємин із оточуючими людьми, а в окремих ситуаціях – зміну професії» [3, с.196]. Розроблена ними типологія криз професійного становлення відображає специфічність відбування даних етапів життя особистості. Проаналізуємо кризові періоди, якими супроводжується професійне навчання старших юнаків:

- Криза учбово-професійної орієнтації на стадії оптації характеризується неможливістю реалізації професійних намірів. Факторами, які провокують дану ситуацію, є неусвідомлений вибір професії, ситуативний вибір навчального закладу, неврахування індивідуально-психологічних особливостей та ін.
- Криза професійного вибору на етапі професійної освіти характеризується незадоволеністю професійною освітою, зміною соціально-економічних умов життя, перебудовою провідної діяльності особистості.

Одним із способів подолання названих кризових ситуації дослідники називають мотиваційну перебудову особистості [3, с. 199].

Процес професіоналізації, на думку Щотки О., розпочинається задовго до того, як особистість включається у професійну діяльність, він починається із «спонтанного накопичення досвіду про світ професій та вибору професії на стадії оптації. Вибір професії – складний і тривалий процес...від нього залежить щастя людини, задоволеність життям.

Свідомий вибір професії відбувається із орієнтацією на цінності, прийнятті людиною... Конструктивний вибір – це свідомий вибір, що спирається на знання власних можливостей та їх відповідності вимогам професії, що обирається [5, с. 47]. Час навчання в закладі вищої освіти, продовжує свої міркування дослідниця, умовно можна поділити на два основних етапи: етап молодших курсів, який характеризується як адаптаційний до умов навчання, і етап старших курсів, власне основний етап професійного самовизначення студентів. Перший етап характеризується найбільшим «відсівом» із лав студентів, як результат корінної ломки уявлень і звичок школяра, необхідністю змінюватись і «перебудовуватись» під вимоги нової навчальної діяльності. Другий період навчання характеризується глибшим осмисленням тонкощів майбутньої професії, певним ставленням до майбутньої діяльності, розширенням уявлень про себе, як про майбутнього фахівця. На цьому етапі можливі кризові переживання, так звана криза ревізії професійного вибору, яка ускладнюється невикористаністю, віддаленістю навчання від реального життя, розгубленістю, пошуками нових можливостей самореалізації [5, с.47-48].

В емпіричному дослідженні Л. Головей, Н. Александрової, М. Данілової та ін. були отримані порівняльні результати «благополучних» і «неблагополучних» студентів навчальних закладів. Дослідники знайшли, що динаміка кризових переживань студен-

тів є наступною: констатується суттєве посилення кризових переживань від початкових до завершальних курсів навчання з 40% на першому курсі до 68% на останньому навчальному курсі. Це може бути пояснено тривожністю, яка виникає на етапі завершення професійного навчання і пов'язана із зміною соціальної ситуації: невизначеністю майбутнього, труднощами працевлаштування (криза безперспективності), відповідальністю за власне життя. Кризові переживання студентів та їх вираженість визначаються етапом розвитку особистості, особистісними особливостями та потенціалом. Прояв переживань виражається в високій психоемоційній напрузі, у вираженні негативних емоцій по відношенню до майбутнього, низькій задоволеності навчальною діяльністю і життям взагалі. Дослідники визначають, що характер кризових переживань юнаків пов'язаний із переживаннями свого образу «Я», складністю із відповідями на запитання «Хто я?» Порівняльна характеристика із вибіркою «благополучних студентів» показує, що однією із виразних відмінностей в особистісних характеристиках є усвідомлений вибір професії. Респонденти відрізнялись зваженістю своїх професійних намагань, розумінням своїх особистісних особливостей, впевненістю у зробленому виборі професії. Дана вибірка характеризувалась задоволеністю навчальною діяльністю, високим психофізіологічним потенціалом, сприятливими міжособистісними стосунками і взаємодією в навчальній

групі. На думку авторів статті, дані юнаки знаходились в статусі досягненої професійної ідентичності [1, с.34-36].

Аналіз наукової літератури з проблеми дозволяє нам визначити різні типології сучасного студента, провідним критерієм яких є, як правило, стійка мотивація до навчальної діяльності підґрунтя якої – усвідомлений вибір професії і оптимістичне уявлення про неї. Проміжним між мотивованими і немотивованими студентами є тип із «розмитою» мотивацією, навчальна активність такого типу циклічна, можемо говорити про спади і підйоми інтересу до обраної професії.

Предметом нашого дослідження є аналіз специфіки прояву конфліктних ситуацій в процесі професіоналізації юнаків. Будь-який конфлікт має об'єктивно-суб'єктивну природу і викликається низкою зовнішньо-внутрішніх чинників. Проаналізуємо специфічність організації сучасного процесу навчання у вищій школі у зв'язку із можливістю провокування виникнення міжособистісних конфліктів в студентських групах. Кредитно-модульна система організації навчального процесу, яка нині впроваджена на зміну радянській та пострадянській, покликана, крім іншого, усунути ряд суттєвих недоліків останніх, зокрема, – низький рівень учбової активності студентів. Деякі особливості даної системи навчання – вирішальний вплив кількості набраних протягом семестру балів, необхідність для цього фактично на кожному занятті проявляти активність –

виступити з повідомленням, доповнити, вступити в дискусію, озвучити аргументи і контраргументи в обговорення питань, винесених на семінарські та лабораторні заняття, дійсно обумовлюють підвищення поведінкової активності студентів. Навчання на гуманітарних спеціальностях, на відміну від технічних, чи природничих наук, по своїй суті є переважно вербальною міжособистісною взаємодією, виконання тестових завдань для отримання балів часто виглядає силуваною необхідністю. До прикладу, досить складно відформатувати тему «Особливості впливу травматичного досвіду на розвиток особистості дитини» в тестовий вигляд. Отже, переважна більшість тем практичних занять гуманітарних спеціальностей передбачає міжособистісну комунікацію у студентській групі на рівні «студент-студент», «студент-викладач», «студент-група». Можливість висловитися, продемонструвати свою готовність до заняття і, як результат, - отримати бажану кількість балів часто є утрудненою, адже у групі кількість студентів на гуманітарних спеціальностях складає 15-30 чоловік. Таким чином, створюється ситуація достатньо жорсткої конкуренції у студентській групі. Спостереження викладачів та кураторів у групах студентів при проведенні практичних та лабораторних занять свідчать про часто не стільки конкуренцію, скільки конфліктність та психологічну напруженість, що панують у студентських групах. Згуртованість у студент-

ських групах є скоріше приємним виключенням, чим характеристикою стосунків.

Попередня гіпотеза проведеного емпіричного дослідження полягала у тому, що особливості міжособистісних конфліктів у студентських групах виявляються у зниженій готовності йти на переговори та переважанні стратегії суперництва у конфлікті.

Емпіричне дослідження (виконане під нашим керівництвом магістранткою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя Д'яконовою А.) проводилося протягом 2017-2018рр. У дослідженні брали участь студенти 1 та 4 курсів факультету психології та соціальної роботи та історико-юридичного факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя у кількості 40 осіб. Для порівняння було досліджено студентів Ніжинського агротехнічного коледжу (20 студентів), де не впроваджена кредитно-модульна система організації навчального процесу. Контрольну вибірку склали учні 11 класу Івківської загально-освітньої школи (Чернігівська обл.). У дослідженні використані методики: стратегії поведінки в конфлікті (методика К. Томаса, адаптований варіант Н. Гришиної), Оцінка конфліктності особистості [4], Оцінка мікроклімату студентської групи (В.М. Зав'ялова) [4] та складена Дяконовою А. анкета, метою якої було визначення видів та суб'єктивно констатованих самими студентами причин конфліктів, які найчастіше відбуваються в процесі навчальної діяльності.

Аналіз результатів анкетування показав, що *найчастіше* (69 %) конфлікти у студентських групах відбуваються через розподіл питань для відповіді на семінарах та інших видах занять. Студенти університету також відмічають, що *часто* суперечки в їхніх групах відбуваються через отримання балів – у 13 % випадків. Суперечки через отримання стипендії складають причину 18 % конфліктів у студентських групах. Студенти в анкеті вказують, що в групах, в більшості випадків, конфлікти мають деструктивні наслідки – 69 %. Слід зазначити, що у числі деструктивних наслідків конфлікту зниження продуктивності діяльності, менший ступінь співробітництва в майбутньому; формування уявлення про іншу людину як про «ворога», уявлення про свої цілі як про позитивні, а про цілі іншої сторони – як негативні; згорання взаємодії і спілкування між конфліктуєчими; збільшення ворожості між конфліктуєчими сторонами тощо. Прикметно, що учні школи відмічають у відповідях, що конфлікти в їх колективах мають як деструктивні, так і конструктивні наслідки – прагнення вирішити конфлікт, готовність до співпраці у майбутньому.

Цікаво, що відповіді на питання анкети, спрямовані на виявлення переважних типів конфліктів, показали, що у студентських групах переважають в основному конфлікти спілкування, в той час як у шкільному колективі – конфлікти інтересів.

Визначення рівня конфліктності особи-

стості показує, що студенти, порівняно зі старшокласниками, схильні до надмірної критики інших людей та прямолинійності у судженнях, можуть принижувати значення іншої людини, виявляють ініціативи там, де не потрібно цього робити, прагнуть бути першими не дивлячись ні на що. Це може зумовлювати підвищення рівня конфліктної взаємодії у студентських групах. За t-критерієм Стьюдента значення є статистично значимими ($p = 0,02$).

При створенні методики дослідження переважних стратегій поведінки людини в конфлікті К.Томас розділив всі типи поведінки в конфліктних ситуаціях на два основних напрямки – це прагнення суб'єкта конфлікту відстояти свої особисті інтереси і прагнення суб'єкта конфлікту враховувати інтереси інших людей. Комунікативна компетентність особистості виявляється, серед іншого, у тому, щоб доцільно застосовувати стратегії, оскільки кожна конфліктна ситуація має кожний раз різні психологічні нюанси, об'єктивні обставини, особливості протікання тощо. Серед студентів-старшокурсників, які були охоплені дослідженням, була також група студентів-

психологів. Очікувалось, що саме вони продемонструють хоч невелику, але кращу психологічну підготовленість до конструктивного вирішення конфліктів, ширший діапазон використовуваних стратегій поведінки в конфлікті, схильність до співробітництва.

Отримані результати хоч і свідчать про вищу конфліктологічну компетентність (мається на увазі явно ширші можливості застосування старшокурсниками різних стратегій поведінки в різних конфліктних ситуаціях студентами-старшокурсниками, проте можна констатувати явно виражене домінування суперництва (конфронтації)).

Методика, створена К. У. Томасом та Р. Х. Кілменном, призначена для визначення основних стилів поведінки у ситуації конфлікту, не співпадіння інтересів двох чи більше сторін, серед яких виділений стиль співробітництва. Співробітництво як одна зі стратегій взаємодії сторін характеризується виявленням потреб, інтересів обох сторін, обговоренням їх, пошуком взаємоприйнятної рішення, формуванням альтернативних варіантів вирішення проблем. Як видно з даних, наведених у

Таблиця 1.

Стилі поведінки в конфлікті (у відсотках)

Стиль поведінки	Учні	Першокурсники	Старшокурсники
Суперництво	0	16	41
Співробітництво	60	16	23
Компроміс	20	50	18
Уникнення	0	6	9
Пристосування	20	12	9

табл. 1, можна констатувати поступову трансформацію спрямованості на співробітництво як головну обрану учнями стратегію поведінки в конфлікті, через компроміс (слабкою стороною якого є лише тимчасова задоволеність результатом вирішення суперечності конфліктуючими сторонами, оскільки конфліктна ситуація залишається все ще актуальною, інтереси сторін задоволені лише наполовину), до явного переважання стратегії суперництва,

теризується сукупністю психологічних умов, які можуть сприяти чи перешкоджати продуктивній сумісній діяльності і різносторонньому розвитку особистості в групі.

Позитивні та негативні фактори, які впливають на мікроклімат групи можуть бути досить різноманітними. Зокрема, до негативних факторів можна віднести підвищений рівень конфліктності студентів групи, який проявляється у надмірній критиці інших людей,

Таблиця 2.

Рівні мікроклімату групи (у відсотках)

Рівень мікроклімату	Учні	Першокурсники	Старшокурсники
Незначний	10	28	23
Середньо-низький	10	39	23
Середній	10	22	36
Середньо-високий	20	11	18
Високий	50	-	-

обраної студентами-старшокурсниками. Отже, студенти-старшокурсники надають перевагу саме стратегії суперництва. Суперництво (конфронтація) – це активне поведінка, спрямована на задоволення власних інтересів без урахування інтересів іншої сторони, а то і на шкоду їм. Якщо один учасник конфлікту обирає цю стратегію, він домагається задоволення своїх потреб, досягнення поставлених цілей будь-що і намагається переконати або примусити іншого піти на поступки.

Психологічний мікроклімат є однією зі сторін міжособистісних стосунків, що харак-

невмінні знайти спільну мову, образах, переважанні поганого настрою, сильних емоціях.

Тож для визначення рівня психологічного мікроклімату студентських груп було проведено методику «Оцінка мікроклімату студентської групи» (В. М. Зав'ялова).

Більшість учнів відзначають високий рівень сприятливості психологічного мікроклімату в класі. Для нього характерним є чітке розуміння мети спільної діяльності, бажання працювати та разом вирішувати поставлені задачі, високий рівень відповідальності за успіхи та поразки у груповій взаємодії, високий

рівень згуртованості групи, взаємна допомога та підтримка, авторитетність активу групи, хороші стосунки між учнями та класним керівником. Зрозуміло, що учні досить довго (мінімум кілька років) знають один одного, мають тривалий досвід взаємодії та вирішення конфліктів.

Табличні дані свідчать про те, що загалом першокурсники не відчують себе в групі комфортно, відбувається поділ на підгрупи за спільними інтересами. Групова динаміка в групі першокурсників ще тільки починає розгортатися, студентам ще доведеться прожити та спробувати вирішити цілий ряд конфліктів, перш ніж домагатися досягнути рівня згуртованості. Студенти 4 курсу переважно характеризують рівень психологічного клімату своїх груп як середній – цим групам притаманна активність, достатня взаємна підтримка, розподіл доручень відбувається переважно на основі побажань та здібностей кожного. Однак при цьому ситуація в групі напружена, старшокурсників важко вмовити на виконання спільної трудової справи, також вони не прагнуть проводити час разом за межами університету, кожен живе власними інтересами [5].

Висновки дослідження. Криза професійного становлення особистості етапу юнацтва під час навчання в закладі вищої освіти детермінована об'єктивними та суб'єктивними факторами. Співвідношення цих факторів змінюється у процесі професійного становлення: під час кризи професійного становлення суб'є-

ктивні фактори переважають над об'єктивними. Особистість стає суб'єктом свого професійного становлення. В якості основних факторів які детермінують кризу професійного становлення можна виокремити: зміну провідного виду діяльності; незадоволеність соціально-професійних потреб особистості; зміну соціальної ситуації розвитку; невдоволення професійно-освітнім статусом; несприятливі обставини професійного життя; неготовність до професійного самовизначення.

Переживання конфліктів, що обумовлюють кризу професійного становлення, локалізуються на трьох рівнях: мотиваційному (втратою інтересу до навчання, роботи, втратою перспектив професійного розвитку); когнітивно-діяльнісному (переживання незадоволеності змістом та способами здійснення учбово-професійної діяльності); поведінковому (протиріччя в міжособистісних взаєминах, невдоволеність соціально-професійним статусом).

У сфері спілкування студенти реалізують потребу переживання нових вражень, набуття нового досвіду. Міжособистісний конфлікт виступає одним з механізмів набуття внутрішнього досвіду суб'єктом та групою нормою поведінки, що регулює особливості самоствердження особистості.

Аналіз отриманих даних емпіричного дослідження свідчить про те, що кредитно-модульна система організації навчального процесу не детермінує конфліктність у групах,

а, скоріше, просто розкриває великий пласт проблем організації навчальної та учбової діяльності студентів, які мають переважно, на жаль, зовнішню мотивацію навчання: результати емпіричного дослідження свідчать про те, що студенти університету конфліктують переважно через отримання балів, нарахування стипендії та, в більшості випадків, конфлікти мають деструктивні наслідки.

Перспективи подальших розвідок.

Отримані результати, як теоретичного так і емпіричного дослідження, дозволяють проектувати напрямки психологічного супроводу професійного розвитку юнаків під час професійного навчання.

Перелік використаних джерел:

1. Головей Л.А. Кризис профессионального развития и ресурсы личности в период юности и ранней взрослости / Л.А. Головей, Н.А. Александрова, М.В. Данилова [и др.] // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2003. – Серия 16. – Вып.2. – С.31-39.
2. Д'яконова А. Особливості міжособистісних конфліктів у студентських групах [Текст] : магістерська робота / Анжела Д'яконова ; Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. – Н., 2018. – 108 с.
3. Зеер Э.Ф. Эмоциональный компонент в профессиональном становлении педагога / Э.Ф. Зеер, Э.Э. Сыманюк // Мир психологии. – 2002. – № 4 (32). – С. 94-203.
4. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов. – М.: Изд-во института психотерапии, 2002. – 409 с.
5. Щотка О.П. Вікова психологія дорослої людини / О.

П. Щотка. – Н., 2002. – 194 с.

References (Transliteration):

1. Golovey L. A. Krizis professionalnogo razvitiya i resursy lichnosti v period yunosti i ranney vzroslosti / L.A. Golovey, N.A. Aleksandrova, M.V. Danilova [i dr.] // Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. – 2003. – Seriya 16. – V.2. – S.31-39.
2. D'yakonova A. Osoblivosti mizhosobistisnih konfliktiv u studentskih grupah [Tekst]: magisterska robota / Anzhela D'yakonova; Nizhinskiy derzhavniy universitet Imeni Mikoli Gogolya. – N., 2018. – 108 s.
3. Zeer E. F. Emotsionalniy komponent v professionalnom stanovlenii pedagoga / E.F. Zeer, E.E. Syimanyuk // Mir psihologii. – 2002. – 4 (32). – S.194-203.
4. Fetiskin N.P. Sotsialno-psihologicheskaya diagnostika razvitiya lichnosti i malyih grupp / N. P. Fetiskin, V. V. Kozlov, G. M. Manuylov. – M.: Izd-vo instituta psihoterapii, 2002. – 409 s.
5. Schotka O. P. Vlkova psihologiya dorosloyi lyudini / O. P. Schotka . – N., 2002. – 194 s.

Andriieva Yaroslava

PhD (Psychology) the associate professor, head of the department of psychology, Yuriy Fedkovich Chernivtsi National Universit, Chernivtsi (Ukraine)

Lytovchenko Nina

PhD (Psychology) the associate professor at the department of general and applied psychology, Nizhin Mykola Gogol State Universit, Nizhin (Ukraine)

PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF CONFLICT BEHAVIOR IN YOUNG ADULT AGE

ABSTRACT

The paper deals with theoretical review and empirical study of the peculiarities of conflict behavior in young adult age during their profes-

sional training. The process of professional becoming and intrapsychic controversies, arising during professional becoming and critical periods of the given stage are analyzed. Taking the theoretical review of psychological literature as the basis of our study, we can define the process of professional becoming as “the formation of professional orientation, competency, integration of socially meaningful and professionally important qualities, readiness to professional advancement, search for optimal means of qualitative and creative professional activity in accordance with person’s individual-psychological qualities” (Zeer Ye.)

Critical stages of professional training can be divided into two groups: crisis of learning-professional orientation on the stage of optation and the crisis of the professional choice on the stage of professional training. The first crisis has the naive professional choice, situational choice of the higher educational institution, lack of individual-psychological features consideration as its’ agents. The second crisis is characterized by dissatisfaction with one’s professional education, changes in social-economical life conditions, changes in personality’s leading activity (Zeer Ye., Symanyuk Ye., Shchotka O.).

The peculiarities of the conflict behavior of the students’ youth under conditions of learning activities are the subject of the empirical study. According to the hypothesis the peculiar features of the current teaching process’ organization, and especially ECTS system can be an ex-

ternal agent resulting in interpersonal conflict in academic groups and the choice of the conflict behavior strategy. Comparative analysis of data taken in the experimental and the control group gave the grounds to analyze behavioral strategy, its impact on the personality and group interactions. The results of the empirical study proved that ECTS system of training organization does not determine conflicts in academic groups, but rather demonstrates the vast specter of problems pertain to the process of organizing learning and training students’ with mainly external learning motivation activity. Our evidence suggests that students enrolled in the university mainly have conflicts through rating and scholarships, and these conflicts can lead to negative consequences.

Key terms: professional becoming, interpersonal conflict, behavioral strategy.

Андреева Ярослава Федоровна

Кандидат психологических наук, доцент, заведующая кафедрой психологии Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича, г. Черновцы (Украина)

Литовченко Нина Федоровна

Кандидат психологических наук, доцент кафедры общей и практической психологии Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя, г. Нежин (Украина)

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОНФЛИКТНОСТИ В ЮНОШЕСКОМ ВОЗРАСТЕ

Аннотация. Статья посвящена теоретическому анализу и эмпирическому исследованию проблемы специфичности проявления

© Андреева Я. Ф., Литовченко Н. Ф.

конфликтности в старшем юношеском возрасте на этапе профессионального обучения. Анализируется процесс профессионального становления личности, внутриличностные противоречия, которые возникают в процессе профессионализации, кризисные периоды данного этапа. Опираясь на теоретический анализ психологической литературы по проблеме, определяем процесс профессионального становления как «формирование профессиональной направленности, компетентности, интеграцию социально значимых и профессионально важных качеств, готовность к профессиональному росту, поиск оптимальных приёмов качественного и творческого исполнения деятельности в соответствии с индивидуально-психологическими качествами человека» (Зеер Э. Ф.) Кризисные этапы периода профессионального обучения разделяют на две группы: кризис учебно-профессиональной ориентации на стадии оптации, факторами которого являются неосознанный выбор профессии, случайный выбор учебного заведения, незнание собственных личностных особенностей в связи с будущей специальностью и кризис профессионального выбора, факторы которого связаны с изменением социально-экономических условий жизни, разочарованием в профессиональном образовании, перестройкой ведущей деятельности личности (Зеер Э., Сыманюк Э., Щотка О.)

Предметом эмпирического исследования стала специфичность конфликтного пове-

дения студенческой молодежи в ситуациях учебной деятельности. Согласно гипотезе, особенность организации современного учебного процесса, а именно, кредитно-модульная система обучения, может выступать как внешняя причина, которая может провоцировать возникновение межличностного конфликта в студенческих группах и выбор соответствующей стратегии конфликтного поведения. Сравнительный анализ полученных результатов экспериментальной и контрольной выборки позволил проанализировать стратегию поведения, ее последствия для личности и группового взаимодействия. Результаты исследования говорят о том, что кредитно-модульная система организации процесса обучения не детерминирует конфликтность в студенческих группах, а, скорее, просто вскрывает большой пласт проблем организации процесса обучения и учения студентов, которые имеют, к сожалению, скорее внешнюю мотивацию обучения: студенты учебных групп университета конфликтуют больше из-за получения баллов, начисления стипендии и, в большинстве случаев, конфликты имеют деструктивные последствия.

Ключевые слова: профессиональное становление, межличностный конфликт, стратегия поведения.

Дата отримання статті: 01.01.2019

Дата рекомендації до друку: 03.02.2019

Дата оприлюднення: 28.02.2019

© Андреева Я. Ф., Литовченко Н. Ф.